

KENT MÜZELERİ VE TÜRKİYE’DE BU TÜR MÜZELERE DUYULAN İHTİYAÇ¹

Orhan Silier
(osilier@tarikhvakfi.org.tr)

DÜNYA’DA KENT MÜZELERİ ALANINDA BÜYÜK BİR CANLILIK VAR

Son yıllarda dünyanın birçok köşesinde yeni yeni kent müzeleri kuruluyor, ya da 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başları arasındaki dönemde ortaya çıkan ilk kuşak kent müzeleri büyük yatırımlarla kendilerini içerik olarak yeniliyorlar ve geçmiştekinden çok daha geniş mekanlara taşınıyorlar. Örneğin, şu sıralarda Venedik’te, Sao Paolo’da, Volos’ta, Cardiff’te, Essen’de, Cape Town’da, Toronto’da, Pekin’de... yeni müzeler kuruluyor, Moskova’da, New York’ta, Liverpool’da, Bristol’de, Roma’da, Singapur’da, Boston’da, Chicago’da... daha önce var olan kent müzeleri, Yeni Müzecilik akımının getirdiği büyük rüzgarla farklı ihtiyaçları dikkate alarak, yeniden örgütleniyorlar. Bu değişimi son on yılda yaşayan Londra, Seul, Bogota, Montreal, Osaka, Sydney, Kopenhag... gibi örnekler de listeye eklendiğinde, kent müzeciliği alanında, zaten hızlı bir dönüşüm içinde olan müzecilik sektörünün genel ortalamasını da aşan hızla bir gelişme tablosu göze çarpıyor.

Uluslar Arası Müzeler Konseyi (ICOM), 2004’de Seul’de yapılan genel kurulunda, dünyada kent müzelerine yönelik ilginin artışı dikkate alarak, Kent Müzeleri Koleksiyonları ve Etkinlikleri Uluslar Arası Komitesi’nin (CAMOC) kurulmasına karar verdi. Nisan 2005’te Moskova’da toplanan 13 ülkeden müzeciler, bu komitenin kuruluş konferansını gerçekleştirdiler. Bu toplantıda, New York Kent Müzesi’nin Eski Müdürü Robert Macdonald, “barış için tarih” anlayışını savunan tarihçilerin görüşlerini kentsel yaşamla ilişkilendiren şu saptamalarda bulundu:

“Tarihçiler olarak, biz, içinde bulunduğumuz toplumlar için, geçmişi kullanarak bugünü daha iyi anlaşılır kılma ve geleceğe daha güvenli bir biçimde yürünmesini sağlama mesleğinin mensuplarıyız.

“Bence, kent müzeleri olarak vizyonumuz, sivil toplumun yaratılması, geliştirilmesi ve olgunlaştırılması açısından kentlerin taşıdığı önemi orta çıkartan kurumlar yaratmak olmalıdır. Misyonumuz ise, bizimle bağlantı kuranların, içinde yaşıyor oldukları fiziksel mekanları, kentleri ve kapı komşuları ve dünyadaki öteki kentliler ile birlikte sahip oldukları çok yönlü mirası daha iyi anlamalarını sağlamaktır.

“Eğer biz bu vizyona ulaşır ve misyonumuz doğrultusunda ilerlemeyi başarırız, kurumlarımız, insanlar arasında anlayış köprüleri kuran birer öğrenme merkezi olabilir. Bunu yaparak, korkuya, kine ve sonunda terörizme yol açan cahilliği azaltabiliriz. Kent

¹ Bu metin 18 Eylül 2006’da, Malatya’da “Melita’dan Battalgazi’ye Tarih – Arkeoloji – Kültür - Sanat Günleri, Tarih ve Arkeoloji Sempozyumu”nda ve daha sonra Ekim-Kasım 2006’da Antalya, Samsun, Alanya’da yapılan kent müzesi hazırlık toplantılarında yapılan konuşmaların genişletilmiş, ancak çeşitli kent müzelerine ilişkin görsel malzemesi çıkartılmış biçimindedir.

müzeleri olarak işlevimizi yerine getirsek, insanlığın en ileri içgüdülerini hareketi geçirebilir, dünya halkları arasında barış için çaba göstermeyi öne çıkartabiliriz.”

9 Eylül 2001’de Dünya Ticaret Merkezi’nin içindeki binlerce kişi ile birlikte yok edilmesi sırasında, hem de müzesinin yeniden örgütlenmesi ile ilgili bir toplantı için olay yerinden birkaç yüz metre ötedeki New York Belediye binasında bulunan Robert Macdonald, bu büyük terör olayının, kendisinin kent müzelerine bakışını köklü bir biçimde değiştirdiğini belirtiyor. Bu deneyimli müzeci, tarih ve kent müzelerinin, geçmişin malzemelerini toplayarak, koruyarak, yorumlayarak tarih yazma işlevini üstlendiklerini, tarih yazmanın ise bütün başarılı toplumların ihtiyacı olan “değişimi kavrama erdemi”ni gerekli kıldığını belirterek komşularımızla ve dünyanın dört bir yanındaki kentlilerle “anlayış köprüleri kurma”nın önemine işaret ediyor.

Yalnızca yeni kurulan CAMOC ağının başkan yardımcısı olan bu kırk yıllık müzeci değil, kendi kentlerinde bu türden büyük çaplı bir olay yaşamamış birçok müzeci de çalıştıkları kurumların işlevini yeniden tanımlıyorlar. Müzecilerin ötesinde, çeşitli ülkelerde birçok yerel yönetici ve kültür insanı da benzer bir dönüşüm geçiriyorlar.

Birer tapınak gibi saygın, ancak toplumun kıyısında, yalnız elitlere hizmet veren kültür kurumları yerine, etkili koruma, iletişim, eğitim merkezleri yaygınlaşıyor.

Kentler ve kent yönetimleri, ister New York örneğinde olduğu gibi bütün dünyanın televizyonlardan izlediği türden büyük olayların sarsıntısıyla olsun, isterse adım adım büyüyen sorunların zorlamasıyla olsun, biriken, öne çıkan sorunlarına geçerli çözümler ve etkili çözüm ortakları arıyorlar.

KENTLERİN VE METROPOLLERİN ARTAN VE DEĞİŞEN ROLÜ

Dünyamızda kentlerin önemi beklendiğinden de büyük bir hızla artıyor. Son üç kuşağın yaşam süresi içinde kentlerin toplam nüfusu 10 kat arttı. 2007 yılında dünya nüfusu içinde kent nüfusu ilk defa kent-dışı nüfusu geçiyor. Beş milyondan daha büyük nüfus barındıran kentlerin sayısı 60’ı aştı. Birçok gelişmiş ülkede kentsel nüfusun toplama oranı yüzde 90’ların üzerine çıktı.

Dünyada küreselleşmenin yaygınlaşması, bilgi toplumuna geçiş ve üretimin esnek biçimler altında örgütlenmesi, kentleri, geçmiştekinden çok daha geniş ve yoğun ilişki ağlarının ortasına yerleştiriyor, çoğulcılaştırıyor ve önemlerini artırıyor.

Kentsel yerleşimlerin ulaştığı büyüklük ve karmaşıklık, kuşkusuz, bin bir sorunu birlikte getiriyor. Ancak, kentliler, yani ortalama olarak kendi ülke ortalamalarının çok üstünde düzeylerde eğitilmiş, üretken milyonlarca kişi, özellikle katılımcı demokrasi temelinde örgütlenebildiklerinde, bu sorunları aşabilecek bir potansiyeli de temsil ediyorlar.

Kentler, özellikle de büyük kentler buldukları ülkelerin en önemli yarış kozları durumunda... Hollanda’nın geleceğin dünyasındaki rolünü, önemli oranda, Amsterdam kenti, Kore’ninkini Seul, Mısır’inkini Kahire... belirliyor. Çeşitli alanlardaki üretim ve ilişki ağları en yaygın ve en güçlü olan çok az sayıdaki metropol ise, bölgesel merkez olmayı da aşarak, “dünya kenti” konumunu kazanıyorlar.

Metropol kentler ve öteki kentlerin çoğu, 20. ve 21. yüzyılda gerçekleşen köklü dönüşümlerin sonucu olarak, artık, etnik, dinsel, kültürel açıdan çok çeşitlenmiş bir yapıya sahipler. Bu farklılıkları yalnızca bir sorun olarak gören kentlerle, çeşitliliğin getirdiği zenginliği, potansiyelleri değerlendirebilen kentler birbirinden çok farklı gelişme süreçlerine yerleşiyorlar.

Yerel potansiyelleri doğru tanımlayan ve bunlara sıkı sıkıya sarılarak küresel yarışa giren kentler, diğerlerinin içinde sıvrılarak, çok daha yüksek bir yaşam kalitesine sahip bir geleceğe yönelebiliyorlar.

Geçmişte önemli sanayi merkezi ya liman konumunda olan ve son dönemlerde çöküntüye giren birçok kent kültürel yenilenme çalışmalarını, kalkınma, yeniden işlev kazanma yönünde güçlü bir ivmeye dönüştürebiliyorlar. Barcelona, Bergen, Bilbao, Brugge, Liverpool, Philadelphia, Seattle'da en başarılı uygulamaları görülen büyük çaplı kültürel yatırımları öngören kentsel kalkınma projeleri, ilgili kentlerin kaderlerini değiştiriyor, onlara tekrar yarış kulvarlarına katılma olanağını veriyor, kısa sürede kentlilerin yaşam düzeylerinde bir sıçrama sağlıyorlar.

Peki, biz neler yapıyoruz? Türkiye'de kentler, toplumsal sorunlara hangi çözümleri üretiyor, çözüm ortağı olabilecek hangi kurumları yaratıyorlar? Bu alandaki hızları sorunların aşılmasına ya da hiç yoksa etkisizleştirilmesine yetiyor mu?

TÜRKİYE'DE KENTLER VE KENTSEL SORUNLARIN ALGILANMASI

Türkiye'nin, dünyanın çok hızla ve plansız bir biçimde, birçok dengesizliği içinde barındırarak kentleşmekte olan ülkelerinden biri olduğunu biliyoruz. Temel olarak yalnızca 50-60 yıla sığdırdığımız, gelişmiş ülkelerdekenden çok daha hızla gelişen kentleşme sürecimizin sorunlarını, bugün, hepimiz, günlük yaşamımızda derin bir biçimde duyuyoruz.

Türkiye'nin çeşitli kentlerine baktığımızda, ister Batıcı, laikçi söylemler altında olsun, ister kültürel dar görüşlülük ve dinsel bağnazlık biçiminde uygulansın, kentsel yaşamın sorunlarına çözüm üretmek yerine, sihirli bir elin bu sorunları ortadan kaldıracığını sanan kaderci bir anlayışın egemenliğini sürdürdüğünü görüyoruz.

Örneğin, bütünüyle farklı bir kültürel ortamdan kentlere göç etmiş on milyonlarca kişinin, buldukları kentlerde toplum yaşamına uyumda zorlanmasını, farklı etnik, dinsel gruplarla hemşeri çevrelerinin arasında azımsanmayacak gerginliklerin oluşmasını, çeşitli kanallardan bir şiddet kültürünün gelişmesini gözlemliyor, ancak hemen hiçbir önlem almıyoruz. Köylerden kentlere, Doğu'dan Batı'ya büyük göçün yol açtığı birçok gerilimi yaşadığımız halde, akıl dışı bir biçimde, bunları yok saymayı çözüm sayıyoruz. Kentsel sorunlara çözüm sağlayacak işleyiş ya da kurumları var edip, gerçek, köklü çözümlere yönelmiyoruz. Çeşitli toplumsal grupların birbirlerini daha büyük bir anlayışla kabul etmelerinin kolaylaştırılması, ya da çatışma potansiyeli taşıyan durumlarda bunların yumuşatılması ve şiddete başvurmadan çözümlenmesi alanı bir eğitim ve yaratılabilir alışkanlıklar konusu iken, bu doğrultuda herhangi bir özel çalışmamız yok. Birkaç sivil toplum kuruluşunun çabaları ise devde kulak kalıyor.

Aynı şekilde, eğitim sistemimizin ve basın-yayın kuruluşlarımızın yetişkin eğitimi için çok sınırlı bir destek sağladığını fark ediyor, ancak bu boşluğu biraz olsun gidermek üzere geniş çaplı, uzun dönemli pek az çalışma yürütüyoruz. Böylece, eğitim kurumlarında geçen ortalama sürenin çok kısa olması, bu kurumların büyük bölümünün çok yetersiz bir düzeyde bulunması ile akşam kurslarının, yetişkinleri kabul eden özel üniversitelerin eksikliği ve büyük medyanın eğitici-geliştirici programlara yalnızca çok sınırlı ölçüde ya da ulaşılması zor koşullarda yer vermesi bütünleşiyor.

Biz, genellikle, tüm bunları görüyor, trafik kurallarına uyulmamasından, Türkçenin yanlış bir biçimde kullanılmasına kadar birçok alanda, genel eğitim olanaklarının eksikliğinin sonuçlarını yaşıyor, hatta bunlardan sık sık şikayet de ediyoruz. Ne var ki, özel amaçlı, etkin eğitim kurumları oluşturmak, tüketici kuruluşları aracılığıyla medyayı daha büyük ölçekte halk eğitimine zaman ayırmaya zorlamak, örgün eğitimin bu alanlara yönelmesini sağlamak... gibi çözümler doğrultusunda herhangi bir adım atmıyoruz.

Kent arazisinin büyük rantlar sağlamasına paralel olarak kentlerimizin tarihi silüetini, mahalle ve yapı ölçeğindeki birikimlerini rant çevrelerinin doymaz bilmez iştahlarına, tüketiciliğin yoz ve sığ yaşam anlayışına terk ediyor, binlerce yılın maddi ve manevi kültür mirasını korumak için yalnızca göstermelik kalan adımlarla yetiniyoruz.

Kentlerimizde yaşayanların çok büyük bir bölümü kentlerini tanımıyorlar. Ara sıra reklamlara katık olsun diye verilen magazin haberleri dışında, kentlerimize ait bilgi ve yayınlar son derece sınırlı. Var olan kitapların büyük bir bölümü ise turist kılavuzlarından ya da bu tür kitapları hazırlamak için gerekli eğitim ve birikime sahip bulunmayan meraklıların ansiklopedik kaynaklardan derlediği politik tarih özetlerinden ibaret.

Üniversitelerimizde kent tarihi, antropolojisi, sosyolojisi vb alanlarda yapılan kaliteli çalışmalar parmakla sayılacak kadar az. Yalnızca birkaç kentimizde kent arşivi ya da kütüphanesi var.

Kentlerimizde, çoğunlukla, birer yabancı gibi yaşıyor, çocuklarımızı ve gençlerimizi ise çevrelerine daha da yabancı kalacakları bir biçimde yetiştiriyoruz.

Kentlerini tanımayanlar ona sahip çıkmaktan da uzak duruyorlar. Bu sahipsizlikten ise, yalnızca ve yalnızca doğal ve tarihi çevremizi yalnızca pazarlanacak bir mal olarak gören, hiçbir uzun dönemli kaygı taşımayan küçük bir azınlık yararlanıyor, bu satış ve tahripten büyük çıkarlar sağlıyor.

Pederşahi bir ilişkiler sisteminden gelen toplumumuzu, yerel sorun ve ihtiyaçlarından başlayarak kişisel sorumluluk almaya, katılımcılığa yöneltmek için zorunlu olan sivil platformlarımız hem sayıca, hem işlerlik açısından çok sınırlı kalıyor. Yerel yönetimler kendilerini merkezi devletin bir parçası olarak algılayınca, sivil toplum kuruluşlarıyla yerel yönetimler arasındaki ilişki bir işbirliği ve ortaklık ilişkisi olarak değil, zamanı ve gündemi rastlantısal, keyfi bir danışma ilişkisi olarak algılanıyor. Böylece, toplumu ilgilendiren kararların pek azı katılımcı süreçlerle alınıyor. Yöneticileri birer seçilmiş diktatör haline getiren, yönetilenleri kurumlara yabancılaştıran bu gelişme ise, kayırmacı siyaset anlayışının sürmesini ve bu siyaset türünün doğası gereği olarak yolsuzlukların yoğun bir biçimde ortaya çıkmasını birlikte getiriyor.

Kentin gelişme perspektiflerinin çok taraflı ve geniş katımlı bir tartışmayla belirlenmediği koşullarda, hem kentlerin kaderleri meşru kanallar içinde çizilemiyor, hem de en yaratıcı, uzmanlık sahibi, dünya görgüsüne sahip kentliler en edilgin konumlara hapsediliyor.

Bu örnek alanlardan da görüldüğü üzere, birçok konuda kentli yaşamın birlikte getirmesi beklenen potansiyellerimizi yeterince kullanamıyoruz. Bu durum, yani bir dizi sorun yaratıp bunların çözümlerini üretmeyen bir kent yaşamı, ilgili sorunlar yumağının git gide büyümesine ve bunların çözümlerinin gelecek kuşaklar için bugünkünden çok daha ağır maliyetler gerektirecek boyutlara ulaşmasına yol açıyor.

Meslek mensuplarını değil, bu tür konulara ilgi duyan her meslekten kişileri hedefleyen bu yazı kapsamında, kendimizi sorunlar yumağının yalnızca bir tek alanı ve kurumuyla, tarih alanı ve adına müze dediğimiz kültür kurumlarıyla sınırlayacağız. Bu yazıda çağdaş tarihçiliğin ve müzeciliğin, özellikle de kent müzelerinin iletişim, kentlerdeki eğitim ve kültür yaşamına yapabileceği katkılar üzerinde duracağız.

KÜLTÜREL MİRASIMIZ VE KOLEKSİYONLARIMIZ DÜNYA ÇAPINDA

Türkiye, coğrafi konumunun ve geçmiş yüzlerce kuşağın emek birikiminin ve oluşturduğu yaşam biçiminin sonucu olarak övünmeye hak kazandığı bir tarihsel birikime sahip bir ülkedir. Bu birikim kendini kültürel miras dediğimiz alanlarda ortaya koyuyor. Sivil ve dini mimari örneklerimiz, Anadolu'da yaşamış çeşitli uygarlıkların sanat ve zanaat dallarında ulaştıkları ustalık, maddi ve manevi kültürün değişik alanlarında, örneğin mutfak kültürümüzde ya da halk danslarımızda kendini belli eden zenginlik gerçekten göz kamaştırıcıdır.

Ilıman bir iklimin, çeşitlenmiş ve bereketli toprakların, uzun süre büyük ticaret yolları üzerinde bulunmanın ve farklılıklarla birlikte yaşamayı büyük ölçüde öğrenmiş olmanın... sağladığı maddi ve manevi kültür zenginliği, dünyayla rekabette çok elverişli koşullar sunan bir mirası bize taşıyor. Anadolu'nun kendi kültürel üretimlerine ek olarak insan uygarlığının başlıca merkezlerinden Akdeniz, Mezopotamya ile olan yakın ilişkileri, Balkanlar ve Kafkaslar ile olan etkileşimi, tarihsel zenginliklerimize derinlik kazandırıyor.

Ne var ki, bu miras, temel olarak, yalnızca bir *potansiyeli* bize taşıyor. Gerekli yatırımları yapmaksızın, ustaca kurgulanmış politikalar oluşturup uygulamaksızın, hoyratça tüketilirse kısa sürede kaybedilebilir olan bir potansiyele işaret ediyor...

Dolayısıyla, doğru politikalarla yönlendirilen yatırımların çok verimli sonuçlar verebileceği bu potansiyeli kullanmadan, topraklarımızın zengin üretim olanakları ve atalarımızın başarılarıyla ortaya çıkan maddi ve manevi miras, bu arada Anadolu'nun dört bir yanına yayılmış anıtsal yapılar ve çok geniş koleksiyonlarla övünülmesi, tek başına büyük bir anlam taşımıyor. Böylesine zengin bir kültürel birikimi korumak, daha iyi bir bugün ve gelecek kurmak için şu anda yaşayan kuşaklar olarak ne yaptığımız sorusu cevapsız kalıyor.

İşte bu noktada tarihçiliğimiz ve müzeciliğimizin içinde bulunduğu durum gündeme geliyor.

TARİHÇİLİĞİMİZ VE MÜZECİLİĞİMİZ ALABİLDİĞİNE GERİ KALMIŞ VE TAŞRALI

Tarih bir edebiyat türü, bir kendi kendimize propaganda yapma teknikleri alanı ya da bir arşivcilik dalı değildir, bir bilimdir. Tarihçilik, en azından son 100 - 150 yıldır, uluslar arası standartları, kendini kabul ettirmiş yöntemleri oluşmuş, öteki bilim alanlarına benzer yöntemlerle çalışma yapılması beklenen, son 50 - 60 yıldır ise artık çalışmalarında objektifliği, çok yönlülüğü, karşılaştırmalılığı zorunlu sayan bir bilim dalıdır.

Tarih yazıcılığına, tarih eğitimine duyduğumuz ihtiyaç, birbirinden kopuk binlerce bilgiyi ezberlemekle, bir dizi belgeyi seçmeci bir yaklaşımla ayırıp Osmanlıcadan yeni yazıya çevirmekle, sonuna da basmakalıp birkaç sayfalık methiye eklemekle karşılanamaz.

Böylesi tarihçilik ve tarih eğitimi anlayışları, artık, dünyada meslek çevrelerinde küçümseme ile değerlendirilmekte ve daha çok geri ülkelere mahsus arkaik bir akım olarak tanımlanmaktadır.

Sonuç olarak, tarih, “eski güzel günler”e yönelik bir söylem, bir nostalji edebiyatı değil, dinamik, kendine güvenli bir toplumun geçmiş deneyimlerini, bugünkü sorunlarını, geleceğin beklentilerini harmanladığı bir anlama ve çağdaş bir toplumsal bilinç geliştirme çalışmasıdır.

Tarih, dün-bugün-yarın arasında gerçek süreklilikler kurabilme, toplumun sorunlarına çözüm bulma kapasitesini geliştirme, evrensel değerler temelinde, değişim ve dönüşümü kavrayarak bunu etkileme, daha iyi bir gelecek kurmaya yardımcı olma amaçlı bir bilimsel çabadır.

Gerçek tarih çalışmaları, geçmişin –yalnızca politika, diplomasi ve askerlik alanlarıyla sınırlı olmayan- toplumsal yaşamın tüm alanlarına ilişkin belge ve bilgilerinin yaratıcı bir merakla, hiçbir tabu tanımadan, olabildiğince objektif olarak yan yana getirilip, kurgulanıp, ülkedeki ve dünyadaki öteki çalışmalarla bütünlük içinde meslek çevrelerinin, toplumun kullanımına, tartışmasına sunulmasıdır.

Tarihin dinsel, etnik, ulusal, kültürel düşmanlıklar, önyargılar yaratma ya da bunları sürdürme amacıyla kullanılması, çağdaş dünyada, tıpkı okur - yazarlık oranının düşüklüğü, yüksek bebek ölümleri gibi bir gerilik belirtisidir. Tarihin bağnazlık, kin ve düşmanlık için bir araç olarak görülmesi, hem bu alana ve meslek mensuplarına hakarettir, hem de Birleşmiş Milletlerin, UNESCO’nun, Avrupa Konseyi’nin, Avrupa Birliği’nin altında Türkiye’nin de imzası bulunan anlaşmalarıyla yasaklanmış türden bir faaliyettir.

Bütün bu açıklığa rağmen, ne yazık ki, Türkiye’de, ana çizgileriyle, tarihçilik de, tarih eğitimi de, müzecilik de az gelişmiştir, taşralıdır. Bu durum toplumsal gelişmemizi, çağdaş bir kimlik ve özgüven geliştirebilmemizi engellediği gibi, tarihsel mirasımıza gereği gibi sahip çıkmamızı ve onu geleceğe dönük büyük bir yatırıma dönüştürmemizi de zorlaştırmaktadır.

İrkçı ya da dinci tarihçilik, bilimsel tarihçiliğin tersine, evrensel değerlerin reddine dayanır. Başka ırk, ulus, din, dil mensuplarını “öteki”leştirir. Cumhuriyetin kuruluşunda çok güzel bir biçimde ifade edilen “uygar milletler ailesinin onurlu bir bireyi olmak” amacı yerine, çeşitli üstünlük iddialarını ortaya atar. Bu tür tarihçilik, esas olarak, Türkiye’nin dünya ve Avrupa ile “eşit ve onurlu” bir ilişki kurmasını zorlaştıran, bir uçta kof bir böbürlenme ile, öteki uçta

ülkemiz insanlarına yönelik haksız bir aşağılık duygusu arasında bocalayıp durma tutumunu, dolayısıyla kişilik bölünmesini yaygınlaştıran bir “zararlı edebiyat” türüdür.

Fütuhatçılıkla, ayrımcılıkla, yabancı düşmanlığı ile iç içe gelişen bu edebiyat türü, hem özgüveni, hem de başkalarına güveni, kısaca barış ve dostluk ortamını tehdit etmekte, maceracı - savaşçı politikaları kışkırtmaktadır.

Kendine güvenli bireylerden, sorumlu, aktif, katılımcı yurttaşlardan oluşan bir toplum kurma, bu sağlam toplumsal yapı ve dinamizm ile dünya çapındaki yarışta yer alma hedefi, tarih alanına çağdaş, uluslar arası standartlarda, gerçek bir yatırımı gerektirmektedir. Bu yazı söz konusu yatırımın önemli bir bileşenine, müzeler ve özellikle kent müzelerine ilişkin olarak neler yapılabileceğini tartışmayı amaçlamaktadır.

İNSAN SEVGİSİ, SAYGISI, YARATICILIK VE MÜZELER

Dünyada müzeler, uzun bir evrimden sonra ve tarih alanının çağdaşlaşmasının ardından, özellikle son 20 -30 yıldır, artık, “müze” kavramının tarihsel temellerine, yaratıcılığa dönme eğilimi gösteriyorlar. Bu rastlantısal bir gelişme değildir. İki dünya savaşında yaşanan büyük yıkımlar ve ardından soğuk savaşın yol açtığı gerilimler insanlığın artan bir bölümünü sahip oldukları kültür kurumlarını barışçı bir alternatif için kullanmaya yöneltiyor. Bu kapsamda müzeler, artan oranda, esinlerini insan sevgisinden ve saygısından alan, insan sevgisi, saygısını yaygınlaştıran kurumlar olma yolunu tutuyor, kendilerini bu doğrultuda yeniliyorlar.

1980’lerden başlayarak müzecilik alanında önemli bir ağırlık kazanan Yeni Müzecilik akımı, müzelerin, çağdaş, demokratik kitle eğitimine ve toplumsal değişimin daha ılımlı biçimler içinde gerçekleşmesine katkıda bulunan, toplumsal aktörler arasında iletişimi kolaylaştırarak karşılıklı saygı ve anlayışı yaygınlaştıran kültür kurumları olarak işlev görmelerini öngörüyor.

Demokratik, katılımcı bir kurumlaşmayı öngören Yeni Müzecilik, tarihi malzemenin ve genel olarak koleksiyonların korunmasının önemini yadsımıyor. Ancak, Yeni Müzecilik, tarihi eşyaların yan yana dizildiği ve insanların bunların önünden geçmekle yetindiği, özensiz, tarihsel - kültürel arka planın ustalıktan yoksun bir biçimde sunulduğu sürekli sergilere dayanan klasik müzeciliğin müzeleri birer tapınağa ya da mezarlığa dönüştürmesini eleştiriyor. Yeni Müzecilik, koleksiyonların ve korumaya ilişkin işlevlerin ihmal edilmesi söz konusu olmadan, müzelerin, eşya odaklı olmaktan çıkıp insan odaklı bir çalışmaya yönelmelerinin olanaklı olduğunu savunuyor.

Son yıllarda genel olarak müzecilik, özellikle kent müzeciliği literatüründe, dışlayıcılık yerine kapsayıcılık için çalışılması, toplumun bütün kesimlerini kucaklayan iki yönlü, yoğun bir kitle ilişkisi en önemli başarı ölçütü olarak ele alınıyor.

Müzeler arasında sergi, konferans, konser ve gösterilerinde, ölüm, yaşlanma ve yalnızlık korkusu, sevgi, cinsellik, dayanışma ihtiyacı, toplumca kabul görme ve modalar... gibi temel bireysel ilgi konularını ya da içinde buldukları toplumların tartıştığı ve baş etmeye çalıştığı sorunları ele alan, koleksiyon ve etkinlik planlarını bu yaygın ilgi konularına göre düzenleyen müzeler öne çıkıyor. Bu tür müzeler, kapılarının önlerinde yüzlerce kişilik ziyaretçi kuyruklarıyla

ödüllendiriliyor, çalışmaları çok daha büyük ölçüde medyaya yansıyor, sivil toplum kuruluşlarının ilgisini çekiyorlar.

Müzelerin toplumla yakın etkileşim içinde olmasını, hümanist, evrenselci bir tarih bilincini temel alarak, toplumda barış ve karşılıklı anlayışı yaygınlaştırmaya aktif bir biçimde katkıda bulunmasını öngören “çeşitlilik içinde birlik” anlayışı, bugün, müzeciliğe önemli, hatta merkezi bir rol veriyor.

Günümüzde dünyada öncü müzeler, geçici sergiler, bilim, sanat, eğitim etkinlikleri ile dinamik birer kültür merkezi işlevini üstlenerek, ilgili olduğu alana güncel tartışmalar örgütleyerek, yaratıcı katkılar yaparak toplumsal iletişimi güçlendiren, geniş bir gönüllü ve destekçi ağına sahip kurumlar olarak kavranıyor, hem çocuk ve gençlerin, hem de yetişkinlerin eğitiminde önemli roller oynuyorlar.

MÜZECİLİKTE HALA OSMAN HAMDİ BEYİ AŞAMADIK

Ne var ki, dünyadaki bu gelişmelere karşın, Türkiye’de müzeler, özellikle de devlet müzeleri, çok sınırlı sayıdaki istisna dışında, hala toplum yaşamının kıyısında yer alan, yüzde 80 - 95 oranında yabancı turistlere hizmet veren, tek bir sürekli sergi dışında geçici sergi ve faaliyetlere yer verdikleri ancak nadiren işitilen bürokratik kuruluşlar durumundadırlar.

Yalnızca en çok ziyaret edilen birkaç müze –öğrenci grupları, turistler de dahil- bir milyondan daha fazla ziyaretçi toplamakta, geriye kalan müzelerin büyük bir bölümünde sayılar koleksiyonların değeri ile ölçülemeyecek düzeylerde bulunmaktadır. Kişi başına düşen yıllık müze ziyaret sayısı Türkiye’yi uluslar arası istatistiklerde çok arka sıralara yerleştirmektedir.

Müzelerimizin toplam sayısı –başka birçok ülkeye göre- çok sınırlıdır; ülkemizde toplam müze sayısı - yüze yakını Kültür Bakanlığına bağlı, bir o kadarı da özel müzeler olmak üzere – 200 civarındadır. Bu sayı, New York, Paris, Londra gibi tek bir metropol kentte bulunan müze sayısından daha düşüktür.

Üstelik, müze çeşitlenmesi de çok dar bir yelpazeden oluşmaktadır: arkeoloji müzeleri, saray müzeleri ve etnografya müzeleri dışında kalan büyük müze sayısı iki elin parmaklarını aşmamaktadır. Son yıllarda çeşitli sermaye gruplarının kendi reklam-tanıtım faaliyetlerinin de bir parçası olarak hız verdikleri müzecilik çalışmaları sanat müzeciliğine bir yeni nefes getirmiş olmakla birlikte, bu yeniliğin yaygınlaşma gücü çok kısıtlıdır.

Müzelerin büyük çoğunluğunun personel kadroları, bin bir yük altında ayakta kalıp minimum hizmeti sağlamaya çabalayan, düşük ücretli, büyük çoğunluğu müzecilik alanında özel eğitim almamış birkaç kişiden ibarettir. Toplam bütçenin binde birinden daha da küçük bir pay alan Kültür Bakanlığına bağlı müzelerimiz genellikle her kurumda birkaç kişinin, çeşitli yoksunluk ve kısıtlamalara rağmen, sürdürdükleri özverili çaba sayesinde, kapılarını açık tutabilmektedir.

Müzelerimizin etkili birer eğitim kurumu olduğunu söylemeye de olanak yoktur. Çocuk ve gençlik gruplarının genellikle müzeler haftası ya da sömestr sonlarına rastlatılan müze gezileri uluslar arası standartların tümüyle dışında organize edilmekte, bu hazırlıksız, kısa, zoraki geziler,

temel olarak, ziyaretçi istatistiklerini şişirmeye yaramaktadır. Müze pedagojisi diye bir uzmanlık alanının ancak son yıllarda kurulan bir-iki müzenin gündemine girebilmiş olması ve okul yönetimleri ile müze yönetimleri arasındaki kopukluk müzelerin eğitim işlevinde yetersiz kalmasının başlıca sebeplerinden yalnızca ikisidir.

Müzelerin çevrelerindeki tarihi mirasın korunması konusunda etkili olan kurumlar olduklarını söylemek de olanaklı değildir. Genellikle birkaç arkeolog ya da sanat tarihçisinden kurulu dar kadrolarıyla devlet müzeleri, kimi bürokratik sorumluluklar altında ezilen, bütçeleri çok kısıtlı, eski eser kaçakçılığı ve buna bağlı olarak tahribi karşısında çaresiz, buldukları kentte koruma bilincinin geliştirilmesi için halk eğitim programları uygulamayı gündemlerine bile alamayan, içe kapalı kurumlar durumundadır. Birçok müze kendilerine teslim edilen koleksiyonların korunmasında bile zorlanmaktadır. Bu nedenle, basında görülen seyrek müzecilik haberlerinin başlıca konusu buralardaki hırsızlık olayları, güvenlik önlemleri ve güvenlikle ilgili personel açısından taşıdıkları eksiklere ilişkin olmaktadır.

Müzelerimizin büyük bölümü on yıllar boyu aynı kalan tek bir sergiye sahip oldukları için, düzenledikleri sergilerin ya da öteki etkinliklerin toplumu yakından ilgilendiren konularda olması, gündeme bile gelmemektedir. Dolayısıyla, toplumun üzerine tartıştığı, kutuplaşmaların ortaya çıktığı konularda, müzelerin bu tartışmanın içeriğine derinlik kazandırılmasını, kutuplaşmaların yumuşatılmasını sağlayarak uzlaşmalar yaratılmasında bir rol üstlenmesi de gündem dışıdır.

Müzelerimizin, özellikle toplam müze sayısının büyük çoğunluğunu oluşturan devlet müzelerinin ziyaretçileri ile ilgileri, onlar üzerine sistematik bilgileri, bu alanda yapılmış ciddi araştırmalar yok denecek düzeydedir.

Üniversitelerimizde müzecilik eğitimi yalnızca son beş yılda verilmeye başlanan dolaylı, küçük çaplı ve genellikle lisans-üstü düzeydeki programlarla sınırlıdır.

Kısaca, bu özet tablodan da anlaşıldığı gibi, ülkemizde müzecilik alanı kültür yaşamının en sorunlu, en aksak ayaklarından biri durumundadır. Müzecilikte “başarı” ya da “kalite” olarak tanımlayabileceğimiz unsurlar, büyük ölçüde, geçmiş kuşakların bize mirası olan koleksiyonlarla ya da Osman Hamdi Bey ve ekolünün 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başları için gerçek bir ilerleme anlamını taşıyan entelektüel ve örgütsel mirası ile sınırlıdır.

Müzelerimiz, şu anda, toplum olarak kültürel yaşamımızın marjinal kurumları durumundadır. Var olan müzecilik politikası ve içinde buldukları kısıtlar nedeniyle, bunların büyük çoğunluğunun, çağdaş anlamda, birer insan sevgisi, saygısı, esin ve yaratıcılık geliştirme kurumu olduklarını söylemek zordur. Son üç-dört yıldır müzecilik mevzuatında yapılan bazı değişikliklerin uygulamaya yansması ve üzerinde durulmaya değer etkilerinin görülmesi için daha hayli uzun bir süre beklemek gerekecektir.

Bu durum köklü olarak değişmeden, Anadolu toprakları üzerinde yaşıyor olmamızın sağladığı büyük potansiyelden yararlanmamız hayli zordur.

Böylesi bir değişim ise yalnızca devlet yöneticilerinin ve görevli memurların değil, yerel yönetimlerin, uzmanların, tek tek yurttaşların da sorumluluk taşıdığı, yalnız büyük sermaye

kuruluşlarının değil sivil toplumun öteki kesimlerinin de “ortak” durumuna geldiği bir süreci gerektirmektedir.

Tarihçiliğimiz ve müzeciliğimize ilişkin özet bir değerlendirmeden sonra, artık, bir adım daha atıp, dünyada ve Türkiye’de kent müzeleri alanına girebiliriz.

BAŞARILI KENT MÜZELERİNİN SAĞLADIĞI KATKILAR

Bu yazının başında da değinildiği gibi, dünyada kentlerin hızla büyümesi ve sorunlarının karmaşıklaşması, ülkelerin uluslar arası yarışta öne çıkmasında büyük kentlerin başarısının oynadığı rolün daha iyi anlaşılması, özellikle gelişmiş ülkelerde kent müzeleri diye gruplayabileceğimiz bir müze türünü hızla öne çıkartıyor.

Bu gelişmede, bir yandan toplumda tarih bilincinin yaygınlaştırılmasında “yerel”in, yazılı-çizili olmayan, aktarılması güç (tacid) yerel bilginin ve ustalığın, yerel yaşam tarzlarının büyük önem taşıdığı kavranması ve öte yandan kentlere yönelik iç ve dış turizm hareketinin artan çapı önemli unsurlar olarak göze çarpıyor.

Kent müzeleri:

- **Kent kimliğini ve kentlilik bilincini geliştiren,**
 - **kentte yaşayan değişik etnik, dinsel, kültürel, toplumsal gruplar arasında karşılıklı anlayış, karşılıklı saygı ve ortak yaşam kültürünü güçlendiren,**
 - **bir sivil platform oluşturarak kentlilerin kentteki tarih mirasını korumasında aktif bir rol oynayan,**
 - **kentin sorunlarına çözüm bulma kapasitesini artıran ve demokratik bir biçimde tartışılıp belirlenmiş kentsel gelişme perspektiflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunan,**
 - **kentin bir bütün olarak ve derinliğine tanıtımına yardımcı olan,**
- uzmanlaşmış iletişim, eğitim, koruma ve kültür merkezleri olarak öne çıkıyorlar.**

Dünyanın çeşitli kentlerindeki ”kent tarihi müzesi,” “kent müzesi,” “belediye müzesi,” “kentsel gelişme müzesi,” “tarih müzesi”... gibi adlarla anılan bu müzeler, kuşkusuz bir kentten ötekine farklı bir çok özelliğe sahiptirler. Ancak, kent müzeleri, genellikle, örgütledikleri sergilere ek olarak, oluşturdukları arşiv ve kütüphaneler, sağladıkları araştırma olanaklarıyla, yaptıkları yayınlarla, düzenledikleri kurslar, konferanslar, kongreler, sinema, tiyatro gösterileri, şenlikler, kent turları ile yukarıda sayılan işlevlerini gerçekleştiren kuruluşlardır.

Dünyanın birçok kentinde, Yeni Müzecilik hareketinin ve tarih biliminin toplumla bütünleşmesi alanında gözlenen hızlı değişimlerin de etkisiyle, birçok kent müzesi kendilerini yeniden örgütlemekte, koleksiyon kapsamlarını, etkinlik çerçevelerini yeni baştan düzenlemektedirler. Özellikle 1980’lerden beri, bir bölümünün tarihi 19. hatta 18. yüzyıla uzanan ve kentin önde gelen ailelerinin eşyalarının sergilendiği ve kentin politik tarihi ile ilgili temel bilgilerin sıralandığı, kentsel gelişmede herhangi bir doğrudan işlev görmeyen eski tür kent müzelerinin yerini yenileri almaktadır.

Bu yenilenme ya da daha baştan yeni tür kent müzeleri kurma sürecinde gözetilen en önemli işlevler iletişim ve eğitimidir. Yüzyıllardır biriktirilmiş en zengin koleksiyonlara sahip, kentlerindeki arkeolojik araştırmalarda büyük sorumluluklar üstlenen Londra, Amsterdam, Lüksemburg, Seul, Sydney, Montreal, Singapur... gibi yeni tür kent müzeleri, koruma işlevlerini ihmal etmeden, büyük bir iletişim ve eğitim atılımına geçmiş bulunmaktadır.

Kent ve kentlilik kimliğinin oluşturulup sağlamaştırılmasında, arşiv, kütüphane ve koleksiyonların geliştirilmesinin ve bunlara dayanan araştırmaların çoğaltılmasının önemli bir yeri vardır. Kent müzeleri, ya doğrudan kent belleği merkezleri kurarak, ya da bu amaçla çalışma yürüten kentsel tarih enstitü ve merkezleri ile sıkı işbirliklerine girişerek, kentsel yaşamın kendi görev kapsamına giren tüm alanlarında çalışmalarının daha güçlü bir bilgi temelinde sahip olması için yoğun çaba göstermektedirler. Bu yanıyla kent müzelerinin önemli bir bölümü, mezuniyet, yüksek lisans ve doktora öğrencileri başta olmak üzere araştırmacılara veri sağlamakta ve çevrelerindeki akademik kuruluşlarla yakın bir işbirliği içinde çalışmaktadırlar.

Kente ilişkin olarak toplanan bilgi ve belgeler, yapılan araştırmalar, kentliye ulaştırılmadıkça kentlilik bilincinin gelişemediği görüldüğü için, kent müzeleri, kentliler için geziler düzenlenmesinden popüler konferanslar, belgeseller, kampanyalar, şenlikler, özel geçici sergiler örgütlenmesine kadar uzanan bir dizi çalışma aracılığıyla kentlilerin kentlerini daha yakından tanımalarını sağlamaktadırlar. Ayrıca, kent müzelerinin bir bölümü, yerel yönetimlerle işbirliği yaparak, kentin gelecekteki gelişme perspektiflerinin, karşı karşıya bulunduğu önemli sorunların tartışıldığı platformlar olarak da işlev görmektedirler.

Kent müzelerinin kentin daha iyi tanınmasına ve korunmasına yönelik çalışmaları içinde, doğal olarak, doğrudan doğruya kentteki kültürel mirasın korunması özel bir yer tutmaktadır. Yalnız mimari mirasla ve maddi kültürel mirasla sınırlı kalmaması, manevi mirası ve taşınabilir kültür varlıklarını da kapsamaya gereken bu çalışmalarda kent müzeleri, kentin ortak mirasını yok etmeye, yozlaştırmaya karşı “sivil bir üs” olarak işlev görmeyi hedeflemektedirler. Başarılı kent müzeleri, kentin kültürel miras envanterini hazırlayarak, kent arkeolojisi projelerini üstlenerek ya da bu işle görevli kurumlar varsa onlarla işbirliği yaparak kentsel mirasın korunmasında doğrudan rol almaktadırlar. Londra, Amsterdam, Kopenhag gibi kentlerde müzeler, yürüttükleri çalışmaların her bir aşamasında, bunları kentlilerle paylaşmakta, kentlilere hesap vermekte, yapılanların kapalı kapılar arkasında ve bir sis bulutu içinde yürütülen “tümüyle teknik”, dolayısıyla kentliyi ilgilendirmeyen çalışmalar olarak algılanmasını engellemektedirler.

Özellikle son on beş yıldır ve özellikle kent müzeleri alanında uzlaşma, işbirliği, katılım kültürünün yaygınlaşmasına katkı, Güney Afrika gibi bazı ülkelerde –Cape Town müzesi projesi örneğinde görüldüğü gibi- “barışma” vurgusunu da kazanarak, başta gelen hedef olarak belirlemektedir. Kullanılan terim ve yapılan vurgunun açıklık derecesi ne olursa olsun, kentlerin, hem kendi ürettikleri ayrımların, hem de kendileri dışında üretilmiş, uzun geçmişe sahip çatışmaların yeniden-üretilmesine çok elverişli mekanlar olduğu, eğer sistemli ve büyük çaplı tersine çabalar örgütlenmezse, şiddet kültürünün kolayca egemenlik kurabileceği açıktır. Dolayısıyla, kent müzelerinin bir çoğu, gerek kendi uzmanları ya da konuk kültür insanları eliyle, gerekse çeşitli toplumsal grupların kendi dolaysız girişimlerine kapılarını açarak, ayrımcılıkla karşılaşan gruplara ilişkin olarak kucaklayıcı (inclusive) ve toplumla bağları sağlamaştırıcı bir politikanın uygulanmasında önemli roller oynamaktadırlar.

Çeşitli gruplara seslerini duyurma olanağı vererek, sergiler, konserler, belgesel filmler, söyleşiler, yayınlar... aracılığı ile bu gruplar arasındaki ilişkilerin dostluk ve anlayış yönünde geliştirilmesi çağdaş kent müzelerinin varlık nedenlerinden biridir. Örneğin Amsterdam Kent Tarihi Müzesinin başörtülerinin tarihi üzerine düzenlediği sergi ve etkinlikler pro-aktif bir yaklaşımın güzel örneklerinden biridir.

Müzenin ana bölümlerini oluşturan sergilerin genel kavramlarının, kurgu ve anlatılarının belirlenmesi kadar, yukarıda sayılan tüm bu işlevlerin sergilerle de bağlanarak aynı çatı altında bütünleştirilmesi son derece karmaşık ve duyarlı bir üretimin tasarlanıp gerçekleştirilmesini gerektirmekte, ve bu işlev müze küratörlerine düşmektedir. Gelişmiş ülkelerin çoğunda küratörlük özel bir eğitim ve deneyim sürecini gerektirmekte, küratörler, İngiltere'deki Sosyal Tarih Küratörleri Grubu örneğinde olduğu gibi, güçlü bir mesleki alış-veriş içinde çalışmalarını sürdürmektedirler. Böylece büyük yatırımların kaderi görece güvenli ellere teslim edilebilmekte, müze kuruluşunun ve yönetiminin sanatsal, bilimsel, teknik gerekleri küratörler eliyle, görece büyük bir başarı olasılığı ile uyumlulaştırılabilmektedir.

Kısaca, 21. yüzyılın kent müzeleri 19. ve hatta 20. yüzyılın kent müzelerinden farklı olarak, artık kentin zenginlerinin eşyaları ile bazı maket ve resimlerin loş ve تنها bir ortamda sergilendiği kurumlar değildir. Hem tarih içinde, hem de farklı kesimler arasında toplumsal tanışmayı sağlayan, karşılıklı saygı ve empatiyi geliştiren, çeşitlilik içinde birliği sağlayan dinamik eğitim, iletişim ve kültür merkezleridir. Bu tür müzelerin sayısındaki artış ve birbirleriyle kurdukları bağlar, kent sorunlarının hafifletilmesinde azımsanmayacak bir rol oynamaktadır.

TÜRKİYE'DE KENT MÜZELERİ BOŞLUĞU

Türkiye'de müzecilik genel olarak az gelişmiş, ihtiyaçlara cevap vermeyen bir alan durumunda olunca, adına kent müzeciliği dediğimiz alt uzmanlık alanının neredeyse tümüyle bakir bir alan olmasında şaşılacak bir yön yoktur. Rastlantıyla kurulmuş ve varlığı ilgili kentin bu alana meraklı insanları tarafından bile pek bilinmeyen İstanbul Belediyesi Şehir Müzesi dışında Türkiye'de kent müzelerinin gündeme gelmesi, ancak 1990'larda gerçekleşmiştir.

Bu noktada, 1930'larda Halkevleri ile başlayan etnografya çalışmalarının kent müzeleri ile ne kadar ilişkili olduğu sorulabilir. Bu sorunun cevabı, bir bütün olarak kentin gelişimini değil, bazı ailelerin yaşam, gelenek ve göreneklerini sergilemeyi amaçlayan sergilerin, birçok arkeoloji müzesindeki özel bölümlerin ve az sayıdaki etnografya müzesinin kent müzelerine komşu, ancak bütünüyle ayrı bir müze kategorisi olduğudur.

Ülkemizde kavramın çağdaş anlamında kent müzesi tartışmaları ancak 15 yıllık bir tarihe sahip olup Tarih Vakfı'nın İstanbul Müzesi'nin kuruluşu için gerçekleştirdiği çabalarla başlamıştır. Bu vakıf, son 15 yıl boyunca birçok önemli yerli ve yabancı müzecinin katıldığı bilimsel toplantılar düzenlenmiş, bunların bir bölümünü kitaplar halinde yayınlanmış, Türkiye'de sözlü tarih çalışmalarını başlatmış, yirmiden çok kentte yerel tarih gruplarının kurulmasına öncülük etmiş, İstanbul Ansiklopedisi adlı sekiz ciltlik bir kent ansiklopedisini yayınlamış, İstanbul Müzesi'nin kurulması kararlaştırılan Darphane-i Amire'de hazırlık ve deneme niteliğinde büyüklü küçüklü bir dizi sergiyi örgütlemiş, yüzlerce paralel etkinlikle yeni türden bir kent müzesinin nasıl işleyebileceğini denemiştir.

Bu arada 2000'den başlayarak, çeşitli belediyeler, kavramın en geniş anlamında, ilk kent müzelerini kurmaya girişmişlerdir. Ana amacı kent tarihine ilişkin bilgi vermek olan bu ilk müzelerin kuruluşu Konya, Kastamonu, Kayseri, Bursa ve İzmir'de gerçekleşmiştir. Şu anda Antalya, Samsun, Edirne, Mardin, Bartın ve Kızılcahamam'da bu doğrultuda kent müzesi kurma projelerinin var olduğu bilinmektedir.

Gerek şimdiye kadar gerçekleştirilmiş kent müzeleri ve gerekse bu tür projeler arasında azımsanamayacak farklılıklar vardır. Ağırlıklı belediye faaliyetleri üzerine bilgi veren bir merkez ve lokanta olarak çalışan örneklerden, bir koleksiyonere ait genel nitelikteki çok çeşitli alanlara yayılmış tarihi eserleri sunan örneklerle, kütüphane ve arşiv yanı ağır basan müzelere kadar uzanan bu yelpazenin değerlendirilmesi, bu makalenin görev sınırları dışındadır.

Ancak, bu “öncü” müzelere en genel bir bakış bile bazı ortak sorunların ağır bastığını ortaya koymaktadır. Türkiye'de günümüzde var olan az sayıdaki kent müzesi :

- doğal olarak tarihçiliğimizin ve müzeciliğimizin az gelişmişliğinin ağır yükünü sırtlarında taşıyarak kurulmuş,
- önemli ve uzun süreli kentsel koleksiyon ve arşiv birikimlerine dayanmayan,
- akademik tarihçiliğin yerel ürünlerinin çok sınırlı, popüler tarihçiliğin birikimlerinin çoğu kere yüzeysel ve güvenilirlik düzeyi kuşkululu oluşunun etkisiyle, tarih anlatılarını kurmakta zorlanan,
- bölgesel ya da kentsel günlük tarih çalışmalarının ve malzemesinin azlığının bıraktığı boşlukta, ulusal tarihin – ya da Osmanlı tarihinin- o kentte gerçekleşen bölümlerine, özellikle de politik ve askeri tarihe odaklanan,
- etnografya müzeleri ile farklarını netleştirmemiş,
- kuruluşlarına karar verilmesiyle kapılarını açmaları arasında uluslar arası standartlara göre çok kısa bir hazırlık dönemi içinde ortaya çıkmış,
- genellikle (Konya İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi -3000 metre kare-dışında) çok sınırlı bir alanda faaliyet gösteren,
- disiplinler arası bir işbirliği ve deneyimli müzecilerin öncülüğünü olmaksızın gerçekleşmiş ve halen bu yönetim yapıları devam eden,
- genellikle belediyelerin herhangi bir birimi gibi, dolayısıyla kültürel kurum yönetiminin zorunlu kıldığı özerklikten yararlanmaksızın yönetilen, siyasal değişimlerden yüksek orada etkilenen,
- İzmir ve Konya müzeleri dışında, merkezi arşivler ve kütüphanelerden sağlanan kopyalar ve orijinal koleksiyonlar yoluyla henüz güçlü bir kent belleği merkezi oluşturamamış,
- Bursa Kent Müzesi dışında, büyük izleyici, kullanıcı rakamlarına, geçici sergi ve etkinlik sayılarına ve çeşitlenmesine ulaşamayan,
- yine Bursa Kent Müzesi dışında, yurtdışı ilişki ve deneyim alış-verişleri sınırlı,
- küçük bütçelere ve personel kadrosuna sahip, en son sergileme teknolojilerinden nadiren yararlanan,
- yine Bursa Kent Müzesi dışında, tanıtımları için önemli bir kaynak ve enerji harcamayan, etkili tanıtım ürünleri üretmemiş, yerel ve ulusal medyayı çok sınırlı ölçüde kullanan,
- kentlilerin kurum yönetimine doğrudan ve dolaylı katılım olanaklarının düşük olduğu, gönüllüleri kendi çalışmalarına katmak için henüz kanallar ve ağlar kuramamış,

- kente ilişkin önemli belediye ve imar kararlarının tartışılmasından, kentin önünde hangi gelecek seçeneklerinin bulunduğunu araştırıp tartışma sunulmasına kadar uzanan bir dizi alanda çalışmalarını kentin geleceği ile ilişkilendirmemiş, kuruluşlardır. Dolayısıyla bu ilk örneklerin değerini bilmek, ancak bunları birçok anlamda hızla aşmak şarttır.

YENİ KUŞAK KENT MÜZELERİNE DOĞRU

Daha da büyük toplumsal, sosyal gerekçeler aramaksızın, tarihçiliğimizin, kültürel faaliyetlerin, bu arada müzeciliğimizin nitelikleri içinde, şimdiye kadar tek tek müzelerin aşabildikleri çıtaların yükseklerde olmaması şartıdır. Bunların çoğunu özveriyle yöneten görevliler, içinde yaşadığımız geçiş döneminde, dar maddi ve entelektüel olanaklar içinde gerçekten zor bir hizmeti gerçekleştirmektedirler. Önemli olan, yeni kent müzesi projelerinin aynı yanlışlar tekrarlanmadan, benzer eksiklikler doğuracak yapılar kurulmadan tasarlanıp gerçekleştirilmesi, eskilerin de hızla kendilerine çekidüzen vermeleridir.

Yukarıdaki saptamalardan da anlaşılacağı gibi, **yeni kent müzelerinin Türkiye’deki ilk kuşak müzeleri aşan bir başarı düzeyi tutturmaları için,**

- **yerel yönetimlerin kent müzelerinin kurulmasının, sokakların asfaltlanması, çocuk parkları yapımı, ya da semt kültür merkezleri açılması gibi daha önceki “moda” ürün türlerine göre çok daha karmaşık, uzmanlık gerektiren bir süreç olduğunu bilince çıkarmaları; bilgisayar şirketlerinin, fuarcılık kuruluşlarının ya da çevre ve restorasyon derneklerinin birikimleriyle çağdaş bir kent müzesi kurmalarının olanaksız olduğunu kavramaları, kavramayanların doğal bir elemeye süreçten dışlanmaları,**
- **müze kuruluş süreçlerinin dünya ve Türkiye deneyiminin köklü, fakat yapıcı bir eleştirisine dayanması ve başlatılmalarının “bir sonraki yıl yapılacak uluslar arası kongreye kadar tamamlanma” benzeri kısa dönemli kararlarla, çok küçük bütçe ve mekansal olanaklarla biçimlenmemesi; tasarım ve içeriğe ayrılacak kaynakların kabul edilebilir düzeyde olması; müze kuruluş projelerinin yerel, özellikle gönüllü kaynakları harekete geçirebilmesi,**
- **kent müzelerinin kentin tarihini bütünlüğü içinde ele alan, çeşitli gruplar arasında karşılıklı tanıma ve anlayışı, ortak yaşam kültürünü geliştiren bir barış ve kucaklama merkezi işlevinin öne çıkartılması, kurumsal faaliyetin bu işlevi yerine getirebilecek dinamizme, bağımsız işleyişe sahip kılınması,**
- **bu müzelerin tasarlanmasında kabaca “kentlilik bilinci” olarak tanımlayabileceğimiz bilinç ve duyarlılık türünü geliştirmenin yanı sıra, kentin değerlerinin yerli ve yabancı gezginlere tanıtılmasını, onların kent turlarına eğitici olduğu kadar çekici bir başlangıç “destinasyonu” olmasının açıkça tanımlanması,**
- **sergilerinde eşya ile insan arasında değil, insanla insan arasında, topluluklar ve toplumlarla başka topluluklar ve toplumlar arasında bağlantı kurmayı başaracak bir genel kavrama, kurgu ve anlatıya sahip bulunmaları,**
- **bu müzelerin bir kere kurulduktan sonra da ulusal ve uluslar arası gelişmelerle bağlantı içinde, boyuna kendini yenileyen bir katılım ve değişim dinamizmi taşıması, gereklidir.**

Yukarıda özetlenen gerekliliklerin dikkate alınması her şeyden önce müze kuruluş hazırlıklarının aceleye getirilmemesi anlamına gelmektedir. Dünyada ünlü müzecilik uzmanı Barry Lord'un "Mimarî Çağırmanın Zamanı Geldi mi? Muhtemelen Henüz Değil" başlığını taşıyan makalesinde çok güzel bir biçimde açıkladığı gibi, kent müzesi kurmak isteyen belediyeler, ya da öteki yerel otoriteler, mimarları hayli erken bir aşamada devreye sokmaktadırlar. Mimarların zaten işverenlerin ne tür bir müzeye ihtiyacı olduğunu bileceklerinin varsayılması, ne büyüklükte ve niteliklerde mekanların gerekli olduğuna kendi başlarına karar vermeleri ters bir ilişkinin başlangıcı olmaktadır:

Başarılı bir kuruluş süreci için:

- Müzeye kurmaya girişen otorite, mimara gitmeden önce kendi ihtiyaçlarını ayrıntılı ve kapsamlı bir biçimde belirlemek, bir İşlevsel Programı, işin uzmanlarıyla birlikte geliştirmek zorundadır.
- Böylesi bir programın ilk adımı kent müzesi için bir Kurumsal Plan'ın yapılması, yani bu müzenin amaç, işlev ve ilklerinin neler olacağını, nasıl yönetileceğinin, paydaş kurumlarla ilişkisinin ne olacağını belirlenmesidir.

Bu ayrıntılı çalışmanın ardından,

- Kent Müzesinin sahip olduğu ve / veya olacağı koleksiyonların analizi, ne tür kamusal roller, işlevler üstleneceğinin, etkinlikler yürüteceğinin ana çizgileriyle belirlenmesi,
- Sonra, belirlenen bu işlev ve etkinliklere ne düzeyde bir talep beklendiğinin ve bunun nasıl bir gelir-gider dengesi getireceğinin sistemli bir biçimde kestirilmeye çalışılması,
- Bu saptama ve tahminlere dayanılarak ne tür bir personel (ve gönüllü) kadro ile çalışmaların yürütülebileceğinin planlanması,
- Eldeki ya da inşa edilecek mekanların bu tahmin, kestirim ve planlarla uyumunun, kullanıcı-ziyaretçi dolaşımının gözden geçirilmesi ve tüm bu bilgilerin bir Gerçekleştirilebilirlik Raporu'nda bütünleştirilmesi zorunludur.
- Üstelik, bu sürecin yalnızca bir teknik süreç değil, toplumsal bir süreç olduğunun dikkate alınması ve iyi yönetişimin gereklerinin yerine getirilmesi de gerekmektedir. Müzecilere, tarihçilere, şehir plancılara, mimarlara başvurulduktan önce ve sonra, tüm aşamalarda müzenin kurulacağı kentin insanlarına, önde gelen sivil toplum kuruluşlarına, -varsa kent konseylerine-, belli başlı ailelerinin ve kurumlarının temsilcilerine danışılması ve geçici danışmaların ötesinde, yerel ve yerel olmayan danışmanlardan oluşan, gerçek, etkin bir Danışma Kurulu'nun geniş yetkilerle devrede bulunmasının sağlanması büyük bir ihtiyaçtır.

Türkiye'de son yıllarda, yukarıda sözü edilen bu gerekliliklerin adım adım geçmiştekinden daha büyük bir ölçüde dikkate alınmaya başladığını görmek olanaklıdır. Örneğin Bursa Kent Müzesi iki yılda 600 bini aşkın ziyaretçi çekerek, çok sayıda başarılı geçici sergiye imza atarak, kurslar, festivaller... düzenleyerek gösterdiği dinamizmle ve kendi kendini geliştirme gücüyle küçük ölçekli bir müzenin bile neler başarabileceğini güzel bir biçimde kanıtlamıştır. Türkiye'nin en hızla kentleşen, son 75 yılda nüfusu 100 kat artarak dördüncü büyük kent olan, ayrıca tek başına

yılda 7-8 milyon yabancı turisti ağırlayan Antalya’da, kent merkezindeki Karaaliođlu Parkı’nda boşaltılacak olan Büyükşehir Belediyesi ve Kapalı Spor Salonu binalarında, 10,000 metre karelik bir alanda kurulmasına başlanan Antalya Kent Müzesi, tüm kuruluş süreciyle, yalnız Türkiye’de değil, dünyada da bu alanın en dikkate değer kurumlarından biri olacağını göstermektedir.

Öte yandan, Türkiye’de kentlerin ve kentlilerin önüne yığılan sorunlarla baş edilebilmesinde gerçekten etkili bir çözüm ortağı olabilme potansiyeline sahip kent müzelerinin nasıl kurulabileceği konusunda, artık, geniş bir uluslar arası literatür vardır. Tek tek uzmanların kitap ve makalelerine ek olarak, kent müzecilerinin 1993’te Londra’da, 1995’te Barselona’da, 2003’te Amsterdam’da, 2004’te Boston’da yaptıkları konferanslar ve bu yazının başında değindiğimiz 2005 yılında Moskova’da yapılan CAMOC kuruluş konferansı tartışmalara büyük katkı sağlamaktadır. UNESCO ve ICOM da, çeşitli yayınları ve bu arada *Museum International* adlı uzmanlık dergisinin özel sayıları aracılığıyla konuyu güncel tutmaktadırlar.

Türkiye’de ise, Tarih Vakfı tarafından otuzdan çok yabancı ve birçok yerli müze müdürü ve küratörün katılımıyla yapılan üç önemli bilimsel toplantının sonuçlarını derleyen *Kent, Toplum, Müze* (2001) ve *Müzelikte Yeni Yaklaşımlar : Küreselleşme ve Yerelleşme* (2000) kitapları ile Antalya Kent Müzesi Projesinin bir parçası olarak 2006 yılında yapılan uluslar arası kent müzeciliği sempozyumunun tebliğleri önemli bir boşluğun doldurulmasında ilk adımları niteliğindedir.

Ayrıca, büyük şehirlerimizde, özellikle İstanbul’da güçlü özel sektör grupları tarafından son yıllarda kurulan çağdaş sanat ve özel koleksiyon müzeleri, müzecilik teknikleri ve müze-toplum ilişkileri alanlarına yeni bir bakışın getirilmesine yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak, çeşitli alanlardaki ilk adımlar, uluslar arası standartları gözden kaçırmadan birbiriyle bütünleştikçe, kentlerimiz kimliklerinin çok daha büyük ölçüde farkına varıp bunun değerini kavrayacaklar, kent müzeleri, tarihi mirasın korunmasında, bu alandaki eğitimde ve iletişimde önemli roller oynayacak güçlü sivil merkezler olarak ortaya çıkacaktır. Böylece kentlerimizde kavramın en geniş anlamında “yaşam kalitesi” gerçekten yükselecektir. Bu süreci hızlandırmak ve derinleştirmek için tek tek hepimizin yapabileceği bir şeyler vardır.